

Dealing with Violence against Women and Providing Security for Them based on Imam Reza's Words and Teachings

Mohammad Taher Yaghubi^{*}

Farugh Nemati^{**}

(Received: 05/12/2021; Accepted: 24/05/2022)

Abstract

Violence and extremism against women in society and especially in the family environment, in addition to legal and moral aspects, have many physical, psychological, and social consequences that can endanger not only women's health but also the family and society. Violence against women has a long history and many factors and causes are involved in its occurrence. Sexual, physical, economic, verbal, and social violence are types of violence against women, each of which in some way suppresses their personality and actual status. However, referring to religious teachings and learning from the advice of religious elders can lead to appropriate solutions to deal with violence against women in society. In this article, using a descriptive-analytical method and referring to the words and sayings of Imam Reza (AS), in addition to enumerating the difficulties and dangers faced by women as a result of various types of violence depriving them of their mental security, we seek to infer the ways to deal with violence against women from Imam Reza's words and lifestyle. The findings show that Imam Reza (AS) while explaining the worthy position of women in society and especially in the family, criticized any humiliation of their personality and ignorance of their rights in various life issues, and emphasized preserving the dignity and respect of women.

Keywords: Imam Reza (AS), Violence against Women, Family System, Islamic Lifestyle.

---

* Assistant Professor, Department of Islamic History, Culture and Civilization, Payame Noor University, Tehran, Iran (Corresponding Author), yaghoubi@pnu.ac.ir.

** Associate Professor, Department of Arabic Language and Literature, Payame Noor University, Tehran, Iran, faroogh.nemati@pnu.ac.ir.

مقابله با خشونت علیه زنان و امنیت‌بخشی به آنها بر اساس کلام و آموزه‌های رضوی

محمدطاهر یعقوبی*

فاروق نعمتی**

[تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۹/۱۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۰۳]

چکیده

خشونت و تدروی علیه زنان در اجتماع و به‌ویژه در محیط خانواده، علاوه بر جنبه‌های حقوقی و اخلاقی، عواقب جسمی، روانی و اجتماعی متعددی دارد که می‌تواند نه تنها سلامت زنان، بلکه خانواده و جامعه را به خطر اندازد. خشونت علیه زنان دارای سابقه طولانی است و عوامل و علل بسیار در بروز آن دخیل است. خشونت‌های جنسی، جسمی، اقتصادی، کلامی، اجتماعی و ... از انواع خشونت‌ها علیه زنان است که هر یک به نحوی موجب سرکوبی شخصیت و جایگاه حقیقی زن خواهد شد. در این میان، مراجعه به آموزه‌های دینی و بهره‌گیری از رهنمودهای بزرگان دینی می‌تواند راهکارهای مناسبی برای مقابله با انواع خشونت علیه زنان در جامعه ترسیم کند. در این مقاله به روش توصیفی-تحلیلی و با استناد به سخنان و فرموده‌های امام رضا (ع)، در صددیم ضمن برشمردن دشواری‌ها و خطرهای پیش روی زنان در اثر انواع خشونت علیه آنها و سلب امنیت خاطر از آنها، راه‌های مقابله با آن را در کلام و سیره رضوی بررسی کنیم. نتایج این تحقیق گویای آن است که امام رضا (ع)، ضمن ترسیم جایگاه شایسته زن در جامعه و به‌ویژه در خانواده، هر گونه تحقیر شخصیت او و نادیده گرفتن حقوق زن را در مسائل مختلف زندگی، نقد کرده و بر حفظ کرامت و احترام زن، تأکید فراوان داشته‌اند.

کلیدواژه‌ها: امام رضا (ع)، خشونت علیه زنان، نظام خانواده، سبک زندگی.

* استادیار گروه تاریخ، فرهنگ و تمدن اسلامی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

yaghoubi@pnu.ac.ir

** دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران faroogh.nemati@pnu.ac.ir

مقدمه

پدیده خشونت (violence) علیه زنان، پدیده نوظهوری نیست و ریشه‌ای طولانی دارد. این نوع از خشونت، به آسیبی فراگیر تبدیل شده و «شایع‌ترین نقض حقوق بشر زنان است» (رواسیان کاشی، ۱۳۸۸: ۱۲۵). در تمدن‌های یونان و روم باستان، با زنان به مثابه «اشیا» و نه «اشخاص» رفتار می‌شد و مرد قانوناً حق داشت همسرش را به دلایل واهی کتک بزند (نک: طباطبایی، ۱۳۸۷: ۳۱-۳۶؛ نوری، ۱۳۴۳: ۶-۹). همچنین، در فرهنگ‌های منحطی همچون فرهنگ جاهلیت در جزیره‌العرب، زنان به طور کامل، تحت تسلط اراده و تمایلات مردان و مقهور آنان بودند و در پاره‌ای از قبایل، دختران را زنده به گور نیز می‌کردند (نک: نوری، ۱۳۴۳: ۱۸-۲۸). در جهان امروز نیز این پدیده رو به رشد است؛ «بر طبق آمار سازمان بهداشت جهانی در سال ۲۰۱۵، از هر سه زن یک نفر، خشونت جنسی یا جسمی را به وسیله شریک جنسی خود تجربه کرده است» (مهری و مهری، ۱۳۹۶: مقدمه). در این میان، خانواده، نخستین و پایدارترین نهاد اجتماعی است که هویت انسانی و جامعه‌پذیری فرد در آن شکل می‌گیرد و پذیرش ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی، انتقال الگوهای روابط و تعامل با سایر نهادهای اجتماعی را سبب شده است. بدون شک، هیچ یک از آسیب‌های اجتماعی از تأثیر خانواده جدا نیست. نهاد خانواده هنگامی کارکردش را به درستی انجام می‌دهد که دچار نابسامانی و آشفتگی نباشد. خشونت، سلامت و امنیت خانواده را تهدید می‌کند. خشونت خانوادگی یا خشونت علیه زنان (violence against women) در خانواده، شایع‌ترین شکل خشونت علیه آنها است که در آن، رفتار خشن یکی از اعضای خانواده (معمولاً مرد) با یکی دیگر از اعضای خانواده (معمولاً زن) است (Swan & Sullivan, 2009: 942).

خشونت علیه زنان پدیده‌ای است که زن به دلیل جنسیتش، جنس مخالف (مرد) به او اعمال زور کرده، حق وی را ضایع می‌کند. چنانچه خشونت در چارچوب خانواده و بین زن و شوهر باشد «خشونت خانگی» تعبیر می‌شود و به هر نوع عمل یا احتمال

رفتاری که به آسیب جسمی، جنسی، روانی یا محرومیت و عذاب بینجامد «خشونت علیه زنان» می‌گویند (نهایندی، ۱۳۸۶: ۱۲۶).

خشونت خانگی واقعیت تلخی است که اغلب زنان آن را تجربه کرده‌اند و همواره در طول تاریخ وجود داشته و سبب کاهش احساس امنیت زنان شده است. امروزه زنان در این زمینه، حمایت‌های قانونی بیشتری دارند؛ اما هنوز خشونت خانگی بسیار رایج است؛ زیرا با وجود بهبود در وضعیت قانونی، توسل به قانون برای زنان (که دچار خشونت خانگی می‌شوند) بسیار دشوار است و اغلب، پلیس، مداخله‌نکردن را ترجیح می‌دهد و به آرام‌کردن مشاجره اکتفا می‌کند (گیدنز، ۱۳۸۱: ۲۱۸).

در واقع، امنیت یعنی رفع خطر، و رفع خطر یعنی استفاده بهینه از فرصت؛ بنابراین، باید چنین نتیجه گرفت که امنیت، دو عنصر اساسی تهدید و فرصت دارد و برقراری امنیت، منوط به رهایی نسبی از تهدید و بهره‌گیری بهینه از فرصت‌ها است (خلیلی، ۱۳۸۱: ۴۲۸). بر این اساس، امنیت خانواده، به‌خصوص زنان، عبارت است از حفظ حریم زندگی خانوادگی از خطرهای و تهدیدها و ارتقای سطح زندگی خانوادگی با تدابیری که برای کسب فرصت‌های زندگی اتخاذ می‌شود. در اینجا خطرهای و تهدیدها به کلیه مخاطراتی گفته می‌شود که در روابط گرم و عاطفی، صمیمی و محبت‌آمیز خانواده، اختلال ایجاد می‌کند و احساس نزدیکی و همدلی میانشان را از بین می‌برد (چلیبی، ۱۳۷۵: ۷۰). در واقع، حراست و نگه‌داری از احساس «مایی» خانواده، در حفظ روابط گرم، عاطفی و صمیمانه بین افراد ریشه دارد (ساروخانی و نویدنیا، ۱۳۸۵: ۸۸). بر همین اساس، احساس امنیت زنان عبارت است از میزان آرامش خاطر ذهنی و روانی زنان درباره اینکه در زندگی روزمره‌شان چقدر در برابر خطرهای احتمالی و خشونت علیه آنها در خانواده مصونیت دارند. کوینگتون (Covington) و تیلور (Taylor)، احساس امنیت را واکنش عاطفی به جرایم خشونت‌بار احتمالی و آسیب‌های فیزیکی در نظر می‌گیرند (طاهری و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۳).

مقابله با خشونت علیه زنان و امنیت‌بخشی به آنها بر اساس کلام و آموزه‌های رضوی / ۳۵

در جمع‌بندی کلی، خشونت خانوادگی، در محیط خلوت و خصوصی خانواده رخ می‌دهد و عموماً بین افرادی است که به سبب صمیمیت، ارتباط خونی یا قانونی به هم پیوند خورده‌اند. این خشونت‌ها را بیشتر، مردان در حق زنان روا داشته‌اند (آقایگ‌لویی و آقاخانی، ۱۳۸۳: ۷۷-۷۸) و به انواع مختلفی از جمله خشونت فیزیکی، جنسی، عاطفی، کلامی، مالی، روانی و اجتماعی طبقه‌بندی می‌شود. آثار جسمی و روانی خشونت خانوادگی، متعدد و بسیار است؛ عقده‌های روانی، ضعیف‌شدن ارتباط با دیگران، ناتوانی در تعامل با جامعه، از میان رفتن اعتماد و اراده، ضعف تحصیلی در میان فرزندان داخل خانواده، فرار از منزل و ... از جمله این آثار است (نک: حمود الطیری، ۲۰۱۵: ۲۵-۲۶).

باورهای مردسالار حاکم بر جامعه، این خشونت‌ها را طبیعت مرد می‌داند و در توجیه آن می‌کوشد و گاه رنگ و سیاق اخلاقی و ناموسی به آن می‌دهد. این باورها چنان در ذهن مرد و زن ایرانی از کودکی ریشه دوانده که اگر زن یا دختری در مقابل این خشونت‌ها مقاومت کند، با برچسب‌ها و احکام سخت‌تری روبه‌رو خواهد شد که اطرافیان و همجنس‌انش به او می‌دهند. نگرش‌های فرهنگی خانواده‌های ایرانی بر اساس تحمل و تبعیت زنان و فرزندان از درخواست‌های شوهر-پدر شکل گرفته است و خشونت‌های روزمره و محدود، تربیت در نظر گرفته می‌شود؛ در نتیجه، بسیاری اوقات، فرد تحت خشونت، درکی از ستم وارد بر خود ندارد؛ اما عجیب آنکه زنان این موضوع را بیشتر از مردان توجیه می‌کنند (Krause & et al., 2015)؛ این در حالی است که بسیاری بر نقش انکارناپذیر زنان، مدیران داخلی خانواده، تأکید دارند.

برای راه‌های مقابله با خشونت علیه زنان و شناخت راهکارها، مراجعه به آموزه‌های دینی و اسلامی و سخنان بزرگان، بسیار سودمند و مفید خواهد بود. در قرآن کریم، ضمن ارج نهادن به مقام شامخ زن و اهمیت او در چرخه آفرینش و جامعه، انواع رفتارهای افراطی و خشن علیه وی نقد شده است. با تأمل در آیات قرآن کریم و احادیث، سه رویکرد تکلیفی، حقوقی و اخلاقی در این زمینه مطرح شده است؛

«رویکرد تکلیفی در آیات و روایاتی که بر منع یا سرزنش کتک‌زدن زن از سوی شوهر دلالت دارد، رویکرد حقوقی در احکامی مانند ثبوت قصاص، دیه، حدّ قذف، تعزیر و نهی از منکر حکومتی در موارد خشونت فیزیکی یا کلامی علیه همسر، و در پایان، رویکرد اخلاقی در توصیه‌هایی در باب خوش‌رفتاری و پرهیز از خشونت» (بستان، ۱۳۹۰: ۱۹۱). در این میان، یکی از منابع مهم معرفتی در شناخت آسیب‌ها و راهکارهای مقابله با خشونت علیه زنان، آموزه‌ها و روایات منقول از امام رضا (ع) است. آن حضرت (ع) توجه شایانی به خانواده، به‌ویژه نقش زن در آن، نشان داده‌اند که بررسی و تحلیل سخنان رضوی (ع) در این زمینه بسیار اهمیت دارد. از همین روی، این پژوهش در صدد پاسخ به پرسش‌های ذیل است:

۱. انواع مختلف خشونت علیه زنان در محیط خانواده و جامعه کدام است؟ راهکار مقابله با آن از منظر آموزه‌های رضوی چیست؟
۲. خانواده ایدئال از دیدگاه تعالیم رضوی چه خانواده‌ای است و چه مؤلفه‌ها و شاخصه‌هایی دارد؟

۱. پیشینه تحقیق

در بحث از امام رضا (ع) و بررسی جوانب مختلف از سیره و شخصیت ایشان، کتاب‌ها و مقالات بسیار نگاشته شده که ذکر همه آنها موجب اطاله کلام می‌شود. اما در برخی مطالعات و تحقیقات علمی، مسائل مربوط به زن و خانواده از منظر کلام رضوی بررسی شده که به برخی اشاره می‌کنیم: مقاله «استحکام بنیان‌های زندگی مشترک در گفتمان رضوی با مطالعه تطبیقی جایگاه نهاد داوری در فقه امامیه و قانون حمایت خانواده» (صادقی و همکاران، ۱۳۹۸) ضمن بیان موضوع استحکام روابط زوجین در کلام رضوی و علل اختلاف‌های خانوادگی، راه‌حل این اختلافات را با تأکید بر نصّ صریح قرآن کریم و نهاد داوری بررسی می‌کند؛ مقاله «حرمت و کرامت زن در خانواده از نگاه امام رضا (ع)» (جلالیان اکبرنیا و محمدی، ۱۳۹۴) به دیدگاه و رویکرد آن

مقابله با خشونت علیه زنان و امنیت‌بخشی به آنها بر اساس کلام و آموزه‌های رضوی / ۳۷

امام (ع) به جایگاه زن و کرامت و حرمت او پرداخته است. همچنین، در بحث خشونت علیه زنان، مقالات متعددی این مسئله را بررسی کرده است؛ مقاله «تحلیلی بر خشونت علیه زنان در خانواده با نگاهی به جامعه ترکیه» (معینان، ۱۳۹۱) علل و عوامل خشونت علیه زنان در کشور ترکیه را تحلیل می‌کند؛ مقاله «ساختار جامعه و خشونت علیه زنان» (اعزازی، ۱۳۸۳) در تبیین ساختار نابرابری جنسیتی در جامعه می‌کوشد که مردان را به اعمال خشونت تشویق، و زنان را به تحمل آن وادار می‌کند؛ مقاله «تحلیل جامعه‌شناختی خشونت علیه زنان» (ساعی ارسی و نیک‌نژاد، ۱۳۸۹) از دیدگاه سنت‌گرا و لیبرال، برای یافتن علل خشونت و نقش خانواده در آن، انواع پدیده خشونت علیه زنان را می‌کاود.

بر همین اساس موضوع خشونت علیه زنان و بررسی راهکارهای آن در سیره و گفتار رضوی، موضوعی است که تا کنون بررسی نشده و هدف این مقاله، پردازش علمی و دقیق این موضوع است.

۲. انواع خشونت علیه زنان در خانواده و راهکارهای مقابله با آن در کلام رضوی

خشونت علیه زنان به انواع متعددی تقسیم می‌شود. بر اساس مطالعه‌ای که در دهه ۱۹۷۰ انجام شد، خشونت به عنوان مسئله‌ای اجتماعی مطرح، و این‌گونه تعریف شد: خشونت علیه زنان، به هر فعل خشونت‌آمیزی مبتنی بر جنسیت مؤنث اطلاق می‌شود که منجر به آسیب‌دیدگی یا رنج روانی و جسمانی و جنسی آنان شود (نک: کاظمی‌نسب، ۱۳۹۷: ۹). با توجه به این تعریف از «خشونت»، می‌توان آن را در انواع خشونت جنسی، کلامی، عاطفی، جسمی و ... دسته‌بندی کرد. ایلک کاراجان (Ilk karacan, 1996: 25) خشونت را در پنج نوع احساسی، زبانی، اقتصادی، جنسی و فیزیکی یا بدنی تقسیم می‌کند. در ادامه با اشاره به سخنان و آموزه‌های ارزشمند امام رضا (ع)، راهکارهای مقابله با انواع خشونت علیه زنان بررسی و تحلیل می‌شود.

۲.۱. خشونت جنسی

خشونت جنسی (sexual violence) ممکن است در حیطه زندگی خصوصی، زناشویی و خانوادگی اتفاق بیفتد و به صورت الزام به تمکین از شوهر یا رابطه محارم با یکدیگر در حلقه خویشاوندی علیه زن اعمال شود (کار، ۱۳۸۱: ۳۴۶). این نوع از خشونت علیه زن، گاه در جامعه و به صورت تجاوز به عنف (زنای عنف) و گاهی هم در محیط خانوادگی به اشکال مختلف روی می‌دهد. «بی‌تردید خشونت جنسی علیه زنان را می‌توان به عنوان یکی از انواع انحرافات اجتماعی و از عوامل مهم اختلال در امنیت فرهنگی، اجتماعی، نظم عمومی و اخلاقیات به شمار آورد» (نادری و نادری، ۱۳۹۷: ۱۱). علل و عوامل متعددی در بروز خشونت جنسی علیه زنان تأثیرگذار است. یکی از این عوامل، بی‌میلی مرد به همسر خویش است، به نحوی که به نیازهای جنسی و طبیعی او بی‌اعتنا است؛ امام رضا (ع) در روایتی منقول از ایشان، هر گونه افراط و تفریط شوهر در روابط زناشویی با همسر خویش را نکوهش می‌کنند و می‌فرمایند: «همان‌گونه که در امور جنسی، زیاده‌روی ناروا است، کم‌گذاشتن و سستی به خرج دادن نیز ناشایست است؛ روا نیست مرد بیش از چهار ماه، آمیزش جنسی با همسر جوان خود را ترک کند، حتی اگر مصیبت‌دیده باشد» (طبرسی، ۱۳۹۶: ۸۰).

یکی دیگر از عوامل خشونت‌های جنسی علیه زنان در جامعه، فقدان پاکدامنی و عفت زن است؛ به نحوی که با پوششی زننده و رعایت نکردن حجاب اسلامی در اجتماع ظاهر شود و باعث سوء قصد بیمار دلان گردد. امام رضا (ع) در روایتی از مردان خانه می‌خواهد با ظاهری آراسته و دلربا برای همسرانشان ظاهر شوند، تا بدین گونه احساسات جنسی و عاطفی زنان در داخل خانه ارضا شود: «آقایان! مطابق میل خانمتان لباس بپوشید، در خانه نیز آراسته و دلربا باشید، هوش و حواس همسران را ماهرانه به خود جلب کنید، با این کار غُدد جنسی او را نسبت به خود فعال کنید و عفت او را نسبت به دیگران فزونی می‌بخشید» (همان). از روایت فوق این نکته نیز

مقابله با خشونت علیه زنان و امنیت‌بخشی به آنها بر اساس کلام و آموزه‌های رضوی ۳۹/

برداشت می‌شود که مرد باید بکوشد در هر رابطه زناشویی با همسرش، او را نیز از لحاظ روحی و جسمی آماده چنین کاری کند؛ چراکه بسیار اتفاق می‌افتد مرد بدون توجه به برانگیختگی و تمایل همسرش به رابطه جنسی، او را وادار به چنین کاری می‌کند، که این خود یکی از مظاهر خشونت جنسی علیه زن به حساب می‌آید. بئچاک (Bicak, 2010: 145) سه صورت از صورت‌های خشونت جنسی علیه زن در محیط خانواده از سوی شوهر را ذکر می‌کند که یکی از آنها ورود به رابطه جنسی با زور و اجبار است. یعنی زن با رضایت خاطر به این رابطه وارد نمی‌شود، بلکه با بی‌میلی به آن گردن می‌نهد؛ در این وضعیت، زنان بیش از آزار جسمی، آزار روحی متحمل می‌شوند. این بدرفتاری جنسی از سوی شوهر که مصادیق متعددی می‌توان برایش تعریف کرد، «حتی به زعم جامعه‌شناسان نوعی تجاوز محسوب می‌شود» (معینان، ۱۳۹۱: ۱۳۷).

۲.۲. خشونت جسمی (فیزیکی)

خشونت جسمی یا بدنی، به «نوعی اقدام فیزیکی برای آسیب‌رساندن، ترساندن یا کنترل‌کردن همسر» (اعزاز، ۱۳۸۳: ۸۱۳) تعریف شده است. می‌توان خشونت جسمی علیه زنان را شایع‌ترین نوع خشونت در جوامع و مخصوصاً در خانواده‌ها دانست، به طوری که، شوهرانی که اقدام به کتک‌زدن زنان‌شان می‌کنند، در خانواده پدری شاهد کتک‌خوردن مادران از پدران‌شان بوده‌اند (روی، ۱۳۷۷: ۲۱۴). زن‌آزاری در طول نسل منتقل می‌شود و نسل حاضر و نسل بعد را تهدید می‌کند (نازپرور، ۱۳۸۱: ۳۵). سابقه زد و خورد در والدین (شاهد خشونت والدین در خانواده مبدأ بودن)، بیشتر از مسائل محیطی در مسئله زن‌آزاری مؤثر است (کلامی، ۱۳۷۸: ۷۵).

یکی از ادعاهای مخالفان اسلام در بحث خشونت جسمی علیه زنان، این است که آنها مدعی‌اند ریشه چنین خشونتی در قرآن کریم تأیید شده است، آنجا که می‌فرماید:

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَاللَّاتِي تَحَافُونَ تَشَوْرُهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَأَهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَأَضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا * وَ إِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ وَ حَكَمًا مِنْ أَهْلِهَا إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا؛ مردان سرپرست زنان‌اند، به دلیل آنکه خدا برخی از ایشان را بر برخی برتری داده و [نیز] به دلیل آنکه از اموالشان خرج می‌کنند. پس، زنان درست‌کار فرمان‌بردارند [و] به پاس آنچه خدا [برای آنان] حفظ کرده، اسرار شوهران خود را حفظ می‌کنند. و زنانی را که از نافرمانی آنان بیم دارید [نخست] پندشان دهید و بعد در خوابگاه‌ها از ایشان دوری کنید و [اگر تأثیر نکرد] آنان را بزیند؛ پس اگر از شما اطاعت کردند [دیگر] بر آنها هیچ راهی [برای سرزنش] مجوید، که خدا والای بزرگ است. و اگر از جدایی میان آن دو [زن و شوهر] بیم دارید پس داوری از خانواده آن [شوهر] و داوری از خانواده آن [زن] تعیین کنید. اگر سر سازگاری دارند، خدا میان آن دو سازگاری خواهد داد. آری! خدا دانای آگاه است (نساء: ۳۴-۳۵).

همان‌طور که در این آیات مشخص است، یکی از راه‌حل‌ها برای زن ناشزه پس از موفقیت‌آمیز نبودن مراحل، ضرب یا همان زدن زن است. اما حقیقت این است که حتماً باید دو مرحله قبل از آن دقیقاً اجرا شود و اگر تأثیر نکرد، وارد مرحله سوم یا همان (ضرب زنان) شوند. از سیره پیامبر اسلام (ص) می‌آموزیم که آن حضرت (ص)، هیچ‌گاه همسری از همسرانش را تنبیه بدنی نکرد. علاوه بر این، «ضرب لزوماً به معنای فشار یا خشونت نیست» (ودود، ۱۳۹۵: ۱۳۹) و با توجه به خشونت شدیدی که در آستانه نزول این آیه بر زنان از سوی برخی مردان صورت می‌گرفت، «باید این آیه را به معنای تحریم خشونت مهارنشده علیه زنان دانست» (همان: ۱۴۰). ابن‌عاشور (۱۹۷۸: ۴۴)، از مفسران معاصر اهل سنت، معتقد است زدن در این آیه (ضرب) بر اباحه دلالت دارد، اما

مقابله با خشونت علیه زنان و امنیت‌بخشی به آنها بر اساس کلام و آموزه‌های رضوی ۴۱/

مشروط بر عُرْف هر زمان است که آن را ستم و اعتداء تلقی نکنند. به نظر وی، زدنی که منشأ آن نافرمانی بود و عُرْف عرب‌ها آن را تأکید می‌کرد، نمی‌تواند جوازی برای کتک‌زدن همسر باشد (همان).

در سیره و کلام رضوی، سخنی دالّ بر زدن و تنبیه فیزیکی زنان یافت نمی‌شود، بلکه امام رضا (ع) در روایتی از رسول خدا (ص) نقل می‌کند که فرمود: «مَنْ ضَرَبَ امْرَأَةً بِغَيْرِ حَقٍّ فَأَنَا خَصْمُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، لَا تَضْرِبُوا نِسَائِكُمْ، فَمَنْ ضَرَبَهُنَّ بِغَيْرِ حَقٍّ فَقَدْ عَصَى اللَّهَ وَرَسُولَهُ» (دیلمی، ۱۴۱۲: ۱۷۵/۱)؛ «کسی که همسر خود را بدون دلیل بزند، در روز قیامت، من دشمن او خواهم بود؛ زنانان را مزیند؛ کسی که زنش را بدون دلیل بزند، خدا و رسولش را عصیان کرده است». طبق این روایت، «آزاردادن همسر یکی از عوامل عاطفی در ایجاد آسیب در خانواده و مانعی برای استحکام این نهاد است» (خارستانی و سیفی، ۱۳۹۳: ۱۲۰). از طرفی از مجموع روایات منقول از امام رضا (ع) چنین برداشت می‌شود که زن از نگاه ایشان، دارای جایگاه بسیار شایسته و محترمی است و واضح است که خشونت جسمی و برخورد فیزیکی به قصد آزار بدنی زن، با نگاه همراه با اکرام و احترام به وی در تضاد است. در روایتی از آن امام (ع) آمده است: «مَنْ اتَّخَذَ امْرَأَةً فَلْيَكْرِمْهَا فَإِنَّمَا امْرَأَةٌ أَحَدِكُمْ لِعَبَّةٍ فَمَنْ اتَّخَذَهَا فَلَا يَضِيعُهَا» (طباطبایی، ۱۳۷۴: ۱۹۰/۸)؛ «کسی که زنی را به عنوان همسری برمی‌گزیند، بایستی او را گرامی بدارد؛ که همانا همسر یکی از شما به سان گوهری است که بعد از گرفتن آن، ضایع‌ساختن آن شایسته نیست».

البته یکی از عوامل خشونت جسمی شوهران علیه زنان، حالت غیرطبیعی شوهر و خصلت پرخاشگر او است؛ چنین مردانی در خانواده‌ای تربیت و رشد یافته‌اند که از پدرانشان، خشونت جسمی در حق مادران خویش را تجربه کرده‌اند. بر همین اساس، امام رضا (ع)، همواره در بیان مؤلفه‌ها و شاخصه‌های ازدواج سالم و موفق در راستای بهداشت روانی خانواده، بر تحقیق در انتخاب شوهر زن، قبل از ازدواج تأکید دارد؛ از

جمله در روایتی می‌فرماید: «النَّكَاحُ رِقٌّ فَإِذَا انْكَحَ أَحَدُكُمْ وَلِيدُهُ فَقَدْ أَرْقَاهَا فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ لِمَنْ يَرِقُ كَرِيْمَتَهُ» (حر عاملی، بی تا: ۵۲/۱۴)؛ «ازدواج، بندگی (پذیرش مسئولیت) است؛ پس هر که از شما، دختر و جگرگوشه‌اش را شوهر بدهد، او را به بندگی داده است؛ پس هر یک از شما باید بنگرد که فرزند گرامی و عزیز خود را به چه کسی می‌دهد». همچنین، در دو بیت زیر، که منسوب به امام رضا (ع) است، بر تحقیق و پرس‌وجو در ازدواج تأکید شده است:

وَإِنْ تَزَوَّجْتَ فَكُنْ حَازِقًا   وَأَسْأَلُ عَنِ الْغُصْنِ وَعَنِ مَنَبَتِهِ
وَأَبْحَثُ عَنِ الصُّهْرِ وَأَخْوَالِهِ   مِنْ عُنْصُرِ الْحَيِّ وَذِي قُرْبَتِهِ
(عبداللهی، ۱۳۸۶: ۳۰۶)

«اگر زنی را به عقد نکاح درآوردی، در این کار ماهر باش و از شاخه و ریشه آن (از حسب و نسبش) جويا شو. (و اگر دختری بخواهی شوهر دهی) از داماد و دایی‌های او و از قبیله و نزدیکانش جست‌وجو و تحقیق کن».

بدون تردید، دین و اخلاق مرد مانع از آن خواهد شد که کوچک‌ترین اذیت و آزاری به بندگان خدا، به‌ویژه همسرش، برساند. خشونت جسمی و بدنی علیه زن در جامعه، به‌ویژه از طرف شوهرش، بیشتر ناشی از پای‌بندنبودن شوهر به اصول اخلاقی و موازین دینداری است که از جمله آن، خوش‌رفتاری و نیکوکاری با همسر خویش است. در کلام و رهنمودهای رضوی بر دین و اخلاق، به عنوان دو عامل اصلی در مرد شایسته برای ازدواج با زن، تأکید شده است، آنجا که می‌فرماید: «إِنْ خَطَبَ إِلَيْكَ رَجُلٌ رَضِيَتْ دِينَهُ وَ خُلُقَهُ فَزَوِّجْهُ وَ لَّا يَمْنَعُكَ فَقْرُهُ وَ فَاقَتُهُ، قَالَ اللهُ تَعَالَى: ... وَ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يَغْنَمُهُمُ اللهُ مِنْ فَضْلِهِ وَ اللهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ» (مجلسی، ۱۴۰۳: ۳۷۲/۱۰۰)؛ «اگر مردی از تو خواستگاری کرد که از دین و اخلاقش راضی بودی، با وی ازدواج کن و فقر و تنگدستی او مانع ازدواجت نباشد؛ چراکه خداوند متعال می‌فرماید: اگر فقیر و تنگدست باشند، خداوند از فضل خود آنان را بی‌نیاز می‌سازد، خداوند گشایش‌دهنده و آگاه است». بر همین اساس،

مقابله با خشونت علیه زنان و امنیت‌بخشی به آنها بر اساس کلام و آموزه‌های رضوی ۴۳/

امام رضا (ع) از ازدواج زنی با فرد میگسار و هرزه، که در ارزش‌ها و حدود دینی و اسلامی بی‌مبالا است، برحذر داشت و فرمود: «وَإِيَّاكَ أَنْ تُزَوِّجَ شَارِبَ الْخَمْرِ» (ابن بابویه قمی، ۱۴۰۶: ۲۸۰)؛ «از ازدواج با کسی که شراب می‌نوشد برحذر باش». امروزه می‌توان عامل اعتیاد را با میگساری قیاس کرد. طبق تحقیقات انجام‌شده، اعتیاد مرد در خانواده، عامل بسیاری از خشونت‌ها علیه زن است.

۳.۲. خشونت روحی‌روانی

رفتار خشونت‌آمیزی که شرافت، آبرو و اعتماد به نفس زن را خدشه‌دار می‌کند، به نوعی خشونت روحی و روانی (psychological abuse) برای زن محسوب می‌شود. داشتن امنیت و آرامش روحی و روانی برای زن، یکی از مهم‌ترین عوامل ایجاد آرامش در زندگی زناشویی است. مردانی که همواره در صدد تحقیر و سرزنش همسرشان هستند و شخصیت ایشان را در فضای خانه و در برابر فرزندان و اقوام تحقیر می‌کنند، سبب می‌شوند زنان از خشونت روانی آزرده‌خاطر شوند و استرس و اضطراب همه وجودشان را فرا گیرد. در صورت تشدید چنین وضعی، زن دچار افسردگی و انزوا خواهد شد که تأثیرات سوء آن نه تنها بر او، بلکه بر محیط خانه و فرزندان نیز حاکم می‌شود. اما اگر چنین زنی در زندگی خانوادگی‌اش، احترام متقابل و همراه با عشق و علاقه از طرف همسرش ببیند، علاوه بر ایجاد روابط پسندیده اخلاقی و روانی و ازدیاد عواطف قلبی، موجبات اطمینان زوجین به هم را پدید می‌آورد. اینجا است که نه زن به مردی غیر از شوی خویش نظر خواهد داشت و نه مردی به زن دیگری می‌اندیشد و امنیتی که از این رفتار متقابل به دست می‌آید، همه ابعاد زندگی زن و مرد را تحت پوشش قرار می‌دهد و هر گونه بدبینی و بی‌اطمینانی در روابط خانوادگی را محو می‌کند. بدین‌گونه پایه‌های نظام خانواده بر اساس حُسن روابط و سلامت روحی‌روانی استوار خواهد شد و این همان است که قرآن می‌فرماید: «هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَ أَنْتُمْ لِبَاسٌ لِهِنَّ» (بقره: ۱۷۸)؛ یعنی هر کدام حافظ امنیت دیگری و مایه زینت و افتخار همسر می‌شود. روایتی بدین مضمون از

امام رضا (ع) نقل شده است که می‌فرمایند: «مَا أَفَادَ عَبْدٌ فَائِدَةً خَيْرًا مِنْ زَوْجَةٍ صَالِحَةٍ إِذَا رَأَاهَا سَرَّتَهُ وَإِذَا غَابَ عَنْهَا حَفِظَتْهُ فِي نَفْسِهَا وَمَالِهَا» (کلینی، ۱۴۰۶: ۳۲۷/۵)؛ «هیچ فایده‌ای به بنده‌ای نمی‌رسد بهتر از اینکه برایش بانویی باشد که نگاه‌کردن به او و مصاحبت با او موجب شادمانی همسر باشد، و در غیاب شوهر، حافظ حریم خویش و خانواده و اموال شوهر است».

یکی از مسائل مهم دیگر در بحث خشونت روانی نسبت به زن، این است که مرد خانه غالباً از همسرش انتظار دارد که خود را برایش آراسته کند و زینت دهد، ولی غافل از این است که زن نیز از آراستگی شوهرش، خوشحال می‌شود و آرامش روانی برایش حاصل می‌گردد. بر همین اساس، نکته دیگری که باید به آن توجه داشت، آراستگی و خودآرایی مردان در خانواده است؛ یعنی همان‌طور که مردان، از همسرانشان توقع دارند خود را برای آنان بیارایند، آنها نیز باید در حد معمول به ظاهر خود برسند و برای ایجاد عشق و محبت در همسر، به آراستگی خود توجه نشان دهند. این دستور دینی و انسانی و عملی کردن آن را از بزرگواری چون امام رضا (ع) بیاموزیم که آراستگی در منزل را، نه برای خود، که برای خانواده و برای تربیت درست، بایسته می‌دانند. حسن بن جهم می‌گوید نزد امام رضا (ع) رفتم. ایشان موهایش را رنگ سیاه زده بود. گفتم: «فدایت شوم! با رنگ سیاه موهایت را رنگ کردی؟». فرمود: «در رنگ آمیزی مو پاداش است. رنگ کردن موی و آمادگی (با آراستن ظاهر)، از چیزهایی است که پاکدامنی زنان را افزون می‌سازد. زنان پاکدامنی‌ها را رها کردند چون همسرانشان خود را برای ایشان آماده نکردند» (مجلسی، ۱۴۰۳: ۱۰۰/۷۳). این تمایل زن در آراستگی شوهرش، تمایلی طبیعی و صحیح است؛ امام (ع) در روایتی دیگر می‌فرمایند: «إِنَّهَا تَشْتَهِي مِنْكَ مِثْلَ الَّذِي تَشْتَهِي مِنْهَا» (همان: ۲۴۹/۱۰۰)؛ «زن هم از مرد همان انتظاری را دارد که مرد از او دارد». آن حضرت (ع) در حدیثی دیگر به نقل از پدران خود، نزدیک به همین مضمون فرمودند: «زنان بنی‌اسرائیل از عفت و پاکی دست برداشتند و این مسئله هیچ سببی

مقابله با خشونت علیه زنان و امنیت‌بخشی به آنها بر اساس کلام و آموزه‌های رضوی / ۴۵

نداشت، جز آنکه شوهرانشان، خود را نمی‌آراستند؛ سپس افزودند: «زن نیز از مرد همان را انتظار دارد که مرد از او دارد» (همان: ۱۴۷). از این احادیث و دیگر آموزه‌های اسلامی استفاده می‌شود که حقوق زن و مرد در خانواده، باید دوسویه باشد و هر کدام با دیگری، باید رابطه‌ای درست و انسانی داشته باشد. آراستگی و خودآرایی و پرهیز از ژولیدگی، از جمله این حقوق است که اگر به‌درستی صورت پذیرد، طرفین را به زندگی زناشویی دلگرم می‌کند و آرامش لازم را به ارمغان خواهد آورد. اما امروز مردان و برخی زنان که به دلیل مشکلات اقتصادی در خارج از منزل کار می‌کنند، چنان غرق کار می‌شوند که وقتی به منزل باز می‌گردند، نه نشاط روحی دارند و نه احساسی باقی مانده است که بخواهند به همسرشان ابراز احساسات کنند. اینجا است که زندگی مشترک رو به خمودگی می‌رود و خانه برای زن و شوهر، به زندانی مخوف تبدیل می‌شود که در صدد فرار از آن برمی‌آیند. این فرار، گاه با ترک منزل و گاه با ترک زندگی مشترک حاصل می‌شود و به نوعی، امنیت روانی و روحی زوجین از همدیگر سلب خواهد شد.

مسائل روحی و روانی زوجین تا آن اندازه برای امام رضا (ع) مهم است که ایشان بهترین زمان عروسی را شب می‌دانند؛ چراکه از نگاه ایشان، شب‌هنگام غالباً انسان فشارهای روانی کمتری دارد و روح آدمی، فراغت بهتر و مناسب‌تری دارد و برای انجام دادن برنامه‌های فرح‌بخش و شادی‌آفرین مهیّاتر است و اصولاً افراد خسته و افسرده و دچار مرارت نمی‌توانند مسرور و شادمان باشند: «مِنِ السَّنَةِ التَّزْوِیجُ بِاللَّیْلِ لِأَنَّ اللَّهَ جَعَلَ اللَّیْلَ سَكْنًا وَالنَّسَاءَ أَمَّا هُنَّ سَكُنَّ» (کلینی، ۱۴۰۶: ۳۵۳/۴)؛ «عروسی در شب‌هنگام، سنت است؛ زیرا خداوند شب را مایه آرامش قرار داده است و زنان نیز مایه آرامش‌اند».

۴.۲. خشونت مالی (اقتصادی)

در بسیاری از نقاط جهان، زنان نیروی کار بی‌جیره و مواجب‌اند و چنانچه مردان خانواده نخواهند از خود سخاوتی نشان دهند، ادامه زندگی زنان به مخاطره می‌افتد

(اعزازی، ۱۳۸۳: ۲۰۹). زنانی که از حق نفقه شوهرشان محروم‌اند و نیازهای ضروری زندگی‌شان را نمی‌توانند تأمین کنند، به نوعی دچار خشونت مالی (financial brutality) در زندگی خانوادگی و زناشویی می‌شوند. از همین رو، تأمین معاش حلال و فراهم‌بودن امکانات زندگی برای اهل خانه، در ایجاد آرامش و افزایش صمیمیت دخالت مهمی دارد و بر مرد خانه واجب است که در حد توان، و در مسیر حلال و مشروع، نیازها و مایحتاج زندگی همسرش را تأمین کند. امام علی بن موسی الرضا (ع) فرموده‌اند: «مَنْ أُصْبِحَ مُعَافَى فِي بَدَنِهِ مُخَلَّى فِي سَرْبِهِ عِنْدَهُ قُوْتُ يَوْمِهِ فَكَأَنَّهَا حِيزَتْ لَهُ الدُّنْيَا» (صدوق، ۱۴۱۳: ۴/۴۱۹)؛ «هر کس صبح کند در حالی که تنش سالم و خاطرش آسوده و معاشش تأمین باشد، از مواهب زندگی مطلوب و آرام برخوردار است». امام رضا (ع) در روایتی دیگر از پیروانشان می‌خواهند برای ایجاد گشایش در زندگی و رفاه اهل خانه بکوشند: «صاحبُ النِّعْمَةِ يَجِبُ أَنْ يُوَسِّعَ عَلَى عِيَالِهِ»؛ «افرادی که از نعمتی برخوردارند باید بر زن و فرزند خود گشایش دهند» (مجلسی، ۱۴۰۳: ۷۵/۳۳۵). حکمت این تأکید آن است که اهتمام و تکاپو در این خصوص، اثری مهم در پیوند عاطفی اعضای خانواده دارد و روابط محبت‌آمیز افراد خانه را تحکیم می‌کند و قوت می‌بخشد.

در فرهنگ اهل بیت (ع) یکی از نشانه‌های سعادت انسان این است که بتواند به وضع خانواده‌اش رسیدگی کند. در این باره نیز حضرت رضا (ع) چنین گوهرافشانی کرده‌اند: «يَنْبَغِي لِلرَّجُلِ أَنْ يُوَسِّعَ عَلَى عِيَالِهِ لئَلَّا يَتَمَنَّوْا مَوْتَهُ» (صدوق، ۱۴۱۳: ۲/۶۸)؛ «شایسته است مرد بر اهل خانه (از لحاظ مخارج زندگی) گشاده‌دستی کند تا آنان مرگ او را از خداوند درخواست نکنند». البته گشاده‌دستی موجب نمی‌شود آدمی از اعتدال، قناعت و کسب رزق حلال دوری گزیند. حضرت امام رضا (ع) در این باره می‌فرمایند: «مَنْ رَضِيَ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ بِالْقَلِيلِ مِنَ الرِّزْقِ رَضِيَ اللَّهُ مِنْهُ بِالْقَلِيلِ مِنَ الْعَمَلِ»؛ (مجلسی، ۱۴۰۳: ۷۵/۳۵۳)؛ «هر کس در مقابل روزی اندک از خداوند متعال راضی باشد، خداوند نیز در مقابل عمل اندک او از وی راضی خواهد شد».

یکی دیگر از مظاهر خشونت مالی در حق زن، که می‌توان آن را نوعی خشونت حقوقی نیز دانست، ندادن مهریه زن است. مهریه، به عنوان حقی شرعی و اخلاقی بر گردن مرد، باید در اولین فرصت به زن پرداخت شود. متأسفانه بسیاری از شوهرانی که چنین حقی را برای زن نادیده می‌گیرند و حتی همسرشان را تحت فشارهای روحی و روانی قرار می‌دهند تا از مهریه‌اش گذشت کند. امام رضا (ع) در این باره می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى غَافِرٌ كُلِّ ذَنْبٍ إِلَّا مَنْ جَحَدَ مَهْرًا أَوْ اغْتَصَبَ أُجِيرًا أُجْرَتَهُ أَوْ بَاعَ رَجُلًا حُرًّا» (همان: ۳۵۱/۱۰۰)؛ «خداوند متعال هر گناهی را مورد آمرزش قرار می‌دهد، مگر گناه انکار مهر زن یا غصب دستمزد اجیر یا فروش انسان آزاد». در این فرموده رضوی، با نام‌بردن صریح از مهریه زن، به روشنی بر زشتی نپرداختن آن و انکارش از طرف مرد تأکید شده است؛ چراکه حذف مهریه و تهدید به پرداخت نکردنش، به نوعی زن را از حق مشروع و مالی خود محروم می‌کند و آن را باید از گونه‌های خشونت اقتصادی علیه زن دانست. در قاموس سخنان امام رضا (ع)، فقر و تهی‌دستی مذمت شده است. امروزه عامل بسیاری از خشونت‌ها علیه زنان در جامعه و خانواده، فقر و نداری است. آن حضرت (ع)، فقر و تنگدستی را کلید مسائل اجتماعی، بدبختی و بیچارگی می‌داند و می‌فرماید: «الْمَسْكَنَةُ مِفْتَاحُ الْبُؤْسِ» (همان: ۳۵۴/۷۵)؛ «نداری کلید بدبختی است». امام رضا (ع) در روایتی دیگر، به نیکی مرد به خانواده و اهل و عیالش (از جمله همسرش) تأکید می‌کند و می‌فرماید: «بُرُوا أَهْلِيكُمْ وَأَوْلَادَكُمْ جُمَعَةً إِلَى جُمَعَةٍ» (صدوق، ۱۴۱۳: ۴۰۷)؛ «از جمعه تا جمعه، به خانواده و فرزندان خود نیکی کنید». در این روایت چنین بیان شده است که «مدیر خانه باید روزی چون روز جمعه را برای توجه عاطفی و مادی ویژه خانواده قرار دهد و موجب نشاط و شادمانی آنها شود» (رحیمی، ۱۳۹۲: ۱۳۶).

از مظاهر خشونت اقتصادی علیه زنان، اجبار زنان از طرف برخی مردان برای کارهای سخت در بیرون از خانه در جهت تأمین قسمتی از مخارج زندگی یا همه آن است. این دسته از زنان مجبورند علاوه بر فرزندپروری و کارهای منزل، مشقت‌ها و

سختی‌های کار در بیرون از منزل را نیز تحمل کنند که این خود گناه و ستمی آشکار در حق ایشان است. رسالت زن در رهنمودهای رضوی، «اداره امور منزل، تربیت صحیح فرزندان، حفظ کانون خانواده و تدبیر و حفظ ساختار منزل و حفظ ارزش‌های اعضای خانواده و تأمین آرامش روحی و فکری مرد» است (جلایان اکبریا و محمدی، ۱۳۹۴: ۱۳۱-۱۳۲). امام رضا (ع) در این زمینه می‌فرماید: «الْأُنثَى فِي عِيَالِ الذَّكَرِ إِنْ احتَاجَتْ وَ عَلَيْهِ أَنْ يَعُولَهَا وَ عَلَيْهِ نَفَقَتُهَا وَ لَيْسَ عَلَى الْمَرْأَةِ أَنْ تَعُولَ الرَّجُلَ» (صدوق، ۱۳۸۶: ۵۷۰/۲)؛ «زن، عیال مرد و نفقه‌خوار او است. اگر زن نیاز پیدا کند، بر مرد است که تأمینش نماید و نفقه وی بر مرد است، اما بر زن واجب نیست مخارج شوهر را بپردازد». امام (ع) حتی نفقه و هزینه زندگی فرزندان را نیز بر عهده زن نمی‌داند: «لَا تُؤَخِّدُ الْمَرْأَةُ بِنَفَقَةِ وَكَلِدِهَا» (همان: ۵۲۴)؛ «مسئولیت تأمین مخارج فرزندان بر عهده مادر نیست».

۲.۵. خشونت عاطفی (احساسی)

کوتاهی در برآوردن نیازهای فیزیولوژیک (آقایگلویی و آفاخانی، ۱۳۸۳: ۸۱) را خشونت عاطفی معنا کرده‌اند. این نوع از خشونت، «به صورت انتقاد ناروا، تحقیر، تمسخر، بی‌توجهی به حساسیت‌ها و خواسته‌های زن، بی‌مهری و بی‌اعتنایی به او، توهین، ناسزاگویی، و تهدیدهای پی‌درپی به طلاق‌دادن یا ازدواج دوباره صورت می‌گیرد» (یزدخواستی و شیر، ۱۳۸۷: ۶۵). یکی از دستوره‌های مؤکد اسلام، عطف و مهربانی بیشتر به زن و دختر است؛ چراکه آنان از احساساتی ظریف‌تر و شکننده‌تر برخوردارند. امام رضا (ع) در ضرورت رعایت این اصل، به نقل از رسول خدا (ص) فرمودند: «إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى عَلَى الْإِنَاثِ أَرْقُ مِنْهُ عَلَى الذُّكُورِ وَ مَا مِنْ رَجُلٍ يَدْخُلُ فَرْحَةً عَلَى امْرَأَةٍ بَيْنَهُ وَ بَيْنَهَا حُرْمَةٌ إِلَّا فَرَّحَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» (حر عاملی، بی‌تا: ۳۶۷/۲۱)؛ «خداوند بزرگ نسبت به زنان مهربان‌تر از مردان است؛ و مردی نیست که زنی از محارم خویش را شاد کند، مگر آنکه خداوند او را در قیامت شاد خواهد کرد».

اصل محبت را خداوند در قلب زن و شوهر قرار می‌دهد و بر آنان است که این نعمت باطنی و حالت قلبی را که موجب آرامش زندگی و صفا و پاکی است، با جانبداری از هم، گذشت و فداکاری، خوش‌اخلاقی، توقع در اندازه و ظرفیت لازم، حفظ شئون و شخصیت طرفین و اجتناب از بگومگوهای بیهوده حفظ کنند و از عواملی که به محبت و عاطفه، خلل وارد می‌کند پرهیزند؛ زیرا تبدیل این عاطفه و شوق به کینه و نفرت و بغض، در صورتی که ملاک شرعی و عقلی در کار نباشد، مبدل‌کردن نعمت به نعمت و بلا است و خود نوعی ناسپاسی به شمار می‌آید. البته به فرمایش حضرت امام رضا (ع) دل‌ها را رغبت و نفرت و نشاط و سستی است؛ هنگامی که دل، میل و اقبال می‌کند، بینش و ادراک دارد و زمانی که بی‌میل است، افسرده و ناتوان است. از این‌رو، هنگامی که درون با نشاط توأم است، باید دل‌ها را به کار گرفت و زمانی که حالت سستی و رخوت دارد، باید آن را رها کرد تا توان و آرامش خود را بازیابد. زن و شوهر در روابط عاطفی با یکدیگر، باید این بیان گهربار امام رضا (ع) را در نظر بگیرند که می‌فرماید: «اگر مؤمنی خشمگین شود، عصبانیت، وی را از طریق حق بیرون نمی‌برد و اگر شادمانی یابد، این خرسندی وی را دچار باطل نمی‌سازد و چون به اقتداری می‌رسد بیشتر از آنچه حق دارد، نمی‌گیرد» (ابن‌بابویه قمی، ۱۴۰۶: ۱۴).

امام رضا (ع) در سیره عملی خویش در جهت تقویت عواطف و تکریم شخصیت حاضران در خانه و در جمع معاشران این‌گونه بودند. ابراهیم بن عباس می‌گوید: «هرگز شخصیتی برتر از امام رضا (ع) ندیدم؛ هرگز پای خویش را در مقابل همنشین خویش دراز نمی‌کرد و پیش از او تکیه نمی‌داد. به خدمت‌گزاران دشنام نمی‌گفت، صدایش به خنده بلند نمی‌شد و همواره با غلامان و زیردستان خود کنار سفره غذا می‌نشست» (صدوق، ۱۳۹۳: ۴۲۷/۲). روابط از سرچشمه‌ای عالی و پاکیزه متأثرند که در آن هر دو طرف در زندگی مشترک، به عاطفه و محبت وابسته‌اند؛ عطوفتی که احساس ناگهانی و زودگذر نیست و بر ارزش‌های والا و خرده‌های مقدس استوار است؛ زیرا عواطف

ناگهانی و هیجانی، در برابر امیال و هواهای متضاد تاب مقاومت ندارد و به سرعت رنگ می‌بازد.

۲.۶. خشونت کلامی (زبانی و لفظی)

رفتار خشنی که مرد در گفتار با زن آشکار می‌کند، خشونت زبانی و کلامی است. تهدید، تحقیر، تمسخر و ایجاد بی‌زاری از اشکال متداول این نوع از خشونت است. خشونت لفظی و کلامی قبل از هر چیز، موجب نابودکردن اعتماد به نفس زن و در صورت استمرار آن، موجب نوعی طلاق عاطفی میان زن و شوهر می‌شود. دادن القاب و عناوین حقارت‌بار یا تمسخر بدن یا آنچه برای زن مهم است، از مظاهر خشونت کلامی مرد در برابر زن است (نک: معینان، ۱۳۹۱: ۱۳۶). زندگی زناشویی بر اساس عشق و علاقه طرفین پایه‌ریزی شده و محبت باید در همه جوانب زندگی زن و مرد سیطره یابد. امام رضا (ع) بر اظهار محبت زبانی تأکید می‌کند و می‌فرماید: «اگر نسبت به کسی محبتی دارید، آن را آشکار کنید؛ زیرا اظهار دوستی نیمی از خردمندی به شمار می‌رود» (ابن‌شعبه حرانی، ۱۳۷۶: ۴۴۳). از این کلام رضوی برداشت می‌شود که در زندگی زوجین نیز باید زن و مرد با سخنان محبت‌آمیز و دلنشین، همدیگر را خطاب قرار دهند و هر گونه سخن زشت و خشونت‌آمیز در کلام هر یک، ناپسند و نادرست است. البته نیاز زن به سخنان عاشقانه و همراه با عشق و محبت از سوی شوهر، بیش از نیاز مرد است؛ چراکه «آفرینش، مرد را مظهر طلب و عشق و تقاضا، و زن را مظهر محبوبیت و معشوقیت قرار داده است» (مطهری، ۱۳۸۲: ۱۸۴/۱۹).

یکی دیگر از مظاهر خشونت‌های زبانی و کلامی مرد علیه زن، توهین به خانواده او است. این رفتار ناشایست، از عوامل به سردی گراییدن روابط زن با شوهر خویش و از میان رفتن پرده احترام میان آن دو است. البته گاهی تندی و خشونت کلامی مرد علیه زن، به دلیل گزندگی در بیان زن و تندروی او است؛ از همین رو، امام رضا (ع) در روایتی می‌فرماید: «خطای زشت زن در این است که خانواده شوهرش را آزار دهد و به

مقابله با خشونت علیه زنان و امنیت بخشی به آنها بر اساس کلام و آموزه‌های رضوی ۵۱/

آنها دشنام گوید» (حر عاملی، بی تا: ۲۲/۲۲۲). بر همین اساس، در موضوع خشونت زبانی و کلامی علیه زن، باید ضمن احترام به او و خانواده‌اش، از هر آنچه موجب آزار زن می‌شود، خودداری کرد. در مقابل، زن نیز باید با احترام کامل به شوهر خود و خانواده و متعلقاتش، زمینه احترام برای خود و خانواده‌اش را فراهم آورد.

نتیجه

علی‌رغم پیشرفت‌های همه‌جانبه جوامع، رشد تمدن و فرهنگ و گسترش علم و فناوری، پدیده خشونت علیه زنان به معضلی جهانی و فراگیر تبدیل شده، و موجب شده است زنان را به طور جدی از بهره‌مندی از حقوق و آزادی‌های برابر با مردان باز دارد. خشونت علیه زنان پدیده‌ای است که به دلیل جنسیت زن، جنس مخالف (مرد) به او اعمال زور کرده، حق وی را ضایع می‌کند. چنانچه خشونت در چارچوب خانواده و بین زن و شوهر باشد، «خشونت خانگی» تعبیر می‌شود و به هر نوع عمل یا احتمال رفتاری که به آسیب جسمی، جنسی، روانی یا محرومیت و عذاب بینجامد «خشونت علیه زنان» می‌گویند. این نوع از خشونت، احساس امنیت را که از مؤلفه‌های اصلی خانواده سالم است، از میان خواهد برد. امنیت نیز از نیازها و انگیزه‌های اساسی انسان است، به نحوی که مرتفع شدن بسیاری از نیازهای آدمی، در گرو تأمین امنیت است؛ چنان‌که آبراهام مازلو (Abraham Maslow) نیز در سلسله‌مراتب نیازها، احساس امنیت را بلافاصله پس از ارضای نیازهای اولیه قرار می‌دهد، به طوری که با زوال آن، آرامش خاطر انسان از بین می‌رود و تشویش، اضطراب و ناآرامی جای آن را می‌گیرد.

در این مقاله کوشیدیم با رجوع به کلام و آموزه‌های رضوی، راهکارهای درست و عقلانی مقابله با این معضل یا پیش‌گیری از آن را بکاویم. یافته‌های این تحقیق گویای آن بود که در گفتمان رضوی، راهکارهای گوناگونی در راستای مقابله با خشونت‌های افراطی‌گری علیه زنان بیان شده است که عمل بدانها موجب تقویت جایگاه زن در جامعه و خانواده و حفظ کرامت او خواهد شد. توجه به نیازها و احساسات زن در

مسائل جنسی، حفظ کرامت زن و احترام به جایگاه او در خانواده، پرداخت مهریه و حقوق مالی زن از طرف مرد، جریحه دار نکردن عواطف زن و خودداری از خشونت زبانی و کلامی در برابر او و ... از جمله اموری است که امام رضا (ع) در روایت‌های مختلف بر آن تأکید داشته‌اند. از منظر کلام گهربار رضوی، برخلاف رویکردهای افراطی فمینیستی غربی در جهان معاصر، ضمن پذیرش نوعی چارچوب عقلانی و شرعی در وظایف و تکالیف زن در محیط خانواده و اجتماع، هر گونه محدودیت و خشونت جسمی و معنوی علیه وی و نادیده‌انگاشتن شخصیت و عواطف زن را محکوم کرده، مردان را توصیه به داشتن اخلاق اسلامی و عادلانه با همسر خود می‌کنند. دستورها و فرموده‌های حکیمانه آن امام (ع) در پرهیز از انواع خشونت‌های جسمی، جنسی، روحی و عاطفی، مالی و کلامی بر زنان در محیط خانواده که در این جستار به آن پرداخته شد، گویای این مسئله است که برای ایجاد خانواده‌ای سالم و آرام که تمامی شرایط لازم را در جهت نیل به اهداف متعالی و اسلامی دارا باشد، باید کرامت و احترام زن به مثابه همسر و مادر خانواده در همه جوانب رعایت شود. ایجاد امنیت روانی و روحی برای زن در فضای خانواده، بدون تردید به تربیت صحیح و درست فرزندان نیز خواهد انجامید.

البته چنین رویکرد و جهان‌بینی متعالی و اخلاقی‌ای در مکتب فقهی امام رضا (ع) به مسئله زن و دفاع از کرامت و حقوق وی در محیط خانواده، برآمده از بینش الهی و قرآنی ایشان است که به تکریم و احترام جایگاه زن به عنوان انسان دارای ظرفیت‌های والای بشری در نظام خانوادگی معتقد است؛ زنی که به مثابه همسر و مادر در خانواده، اگر در فضایی سالم و به دور از خشونت زندگی کرده و امنیت و آرامش روحی و روانی را در اعماق وجودش احساس کند، می‌تواند منشأ خیر و برکت برای فضای خانه، فرزندان و حتی جامعه باشد. نگاه انسان‌مدارانه رضوی به شخصیت ارزشمند و متعالی زن در محیط خانواده، موجب شده است در سخنان گهربار ایشان، توصیه‌های

مقابله با خشونت علیه زنان و امنیت بخشی به آنها بر اساس کلام و آموزه‌های رضوی / ۵۳

اکید و بسیار در احترام به زن و دوری از پایمال کردن حقوق ذاتی و انسانی‌اش بیان شود؛ توصیه‌هایی که اگر سرلوحه کار در نوع مواجهه با زنان در نظام خانوادگی باشد، بی‌گمان می‌تواند به ایجاد خانواده‌ای سالم و اخلاق‌مدار و به دور از دغدغه‌های روحی و روانی منجر شود.

منابع

- قرآن کریم (۱۳۹۶). ترجمه: بهاء‌الدین خرمشاهی، تهران: دوستان، چاپ هشتم.
- آقایبگلویی، عباس؛ آقاخانی، کامران (۱۳۸۳). «بررسی پدیده همسرآزاری در شهر تهران سال ۱۳۷۹»، در: *مجموعه مقالات آسیب‌های اجتماعی*، تهران: آگاه.
- ابن بابویه قمی (صدوق)، محمد بن علی (۱۳۸۶). *علل الشرائع*، نجف: مکتبه حیدریه.
- ابن بابویه قمی (صدوق)، محمد بن علی (۱۳۹۳). *عیون أخبار الرضا (ع)*، ترجمه: محمدصالح روغنی قزوینی، قم: کتاب جمکران.
- ابن بابویه قمی (صدوق)، محمد بن علی (۱۴۰۶). *فقه الرضا*، قم: مؤسسه آل بیت لإحياء التراث، الطبعة الاولى.
- ابن بابویه قمی (صدوق)، محمد بن علی (۱۴۱۳). *من لا يحضره الفقيه*، تحقیق: علی‌اکبر غفاری، قم: دفتر انتشارات اسلامی.
- ابن شعبه حرانی، حسن بن علی (۱۳۷۶). *تحف العقول*، تصحیح: علی‌اکبر غفاری، تهران: بی‌نا.
- ابن عاشور، محمد طاهر (۱۹۷۸). *تفسیر التحریر والتنویر*، تونس: شركة تونسية للتوزيع.
- اعزازی، شهلا (۱۳۸۳). *خشونت خانوادگی یا زنان کتک‌خورده*، تهران: نشر سالی.
- بستان (نجفی)، حسین (۱۳۹۰). *خانواده در اسلام*، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- جلانیا، اکبرنیا، علی؛ محمدی، محمدرضا (۱۳۹۴). «حرمت و کرامت زن در خانواده از نگاه امام رضا (ع)»، در: *فرهنگ رضوی*، س ۳، ش ۱۲، ص ۱۱۹-۱۳۸.
- چلبی، مسعود (۱۳۷۵). *جامعه‌شناسی نظم*، تهران: نی، چاپ اول.
- حر عاملی، محمد (بی‌تا). *وسائل الشیعة*، تحقیق: محمد رازی، بیروت: دار إحياء التراث العربی.
- حمود الطبری، أحلام (۲۰۱۵). *العنف الأسري؛ مظاهره، أسبابه، علاجه*، الكويت: وزارة الأوقاف والشؤون الإسلامية، الطبعة الاولى.
- خارستانی، اسماعیل؛ سیفی، فاطمه (۱۳۹۳). «موانع و راهکارهای تحکیم نهاد خانواده از منظر سیره و آموزه‌های رضوی»، در: *فرهنگ رضوی*، س ۲، ش ۷، ص ۱۰۷-۱۴۴.
- خلیلی، رضا (۱۳۸۱). «مهاجرت نخبگان، پدیده‌ای اجتماعی یا موضوع امنیت ملی»، در: *مطالعات راهبردی*، س ۵، ش ۲، ص ۴۲۱-۴۴۱.
- دیلمی، حسن (۱۴۱۲). *إرشاد القلوب إلى الصواب*، قم: شریف رضی.
- رحیمی، مرتضی (۱۳۹۲). «نقش رزق حلال در استحکام نهاد خانواده در سیره و سخن امام رضا (ع)»، در: *فرهنگ رضوی*، س ۱، ش ۲، ص ۱۲۵-۱۴۶.
- رواسیان کاشی، سمیه (۱۳۸۸). *فصل مشترک تبعیض‌ها: بررسی کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان*، تهران: شیرازه، چاپ اول.

مقابله با خشونت علیه زنان و امنیت بخشی به آنها بر اساس کلام و آموزه‌های رضوی / ۵۵

روی، ماری (۱۳۷۷). *زنان کتک خورده: روان‌شناسی خشونت در خانواده*، ترجمه: مهدی قراچه‌داغی، تهران: علمی.

ساروخانی، باقر؛ نویدنیا، منیژه (۱۳۸۵). «امنیت اجتماعی خانواده و محل سکونت در تهران»، در: *رفاه اجتماعی*، س ۶، ش ۲۲، ص ۸۷-۱۰۶.

ساعی ارسبی، ایرج؛ نیک‌نژاد، زهرا (۱۳۸۹). «تحلیل جامعه‌شناختی خشونت علیه زنان»، در: *علوم رفتاری*، دوره ۲، ش ۳، ص ۹۷-۱۲۲.

صادقی، حبیب؛ و همکاران (۱۳۹۸). «استحکام بنیان‌های زندگی مشترک در گفتمان رضوی: با مطالعه تطبیقی جایگاه نهاد داوری در فقه امامیه و قانون حمایت خانواده»، در: *فرهنگ رضوی*، س ۷، ش ۲۷، ص ۱۱۳-۱۴۱.

طاهری، شهلا؛ و همکاران (۱۳۹۱). «بررسی میزان و کیفیت خشونت فیزیکی علیه زنان در خانواده، شهرستان خداآینده»، در: *زن و پژوهش* (دفتر امور بانوان وزارت کشور)، ص ۶۹-۷۶.

طباطبایی، سید محمدحسین (۱۳۷۴). *المیزان فی تفسیر القرآن*، ترجمه: سید محمدباقر موسوی همدانی، قم: دفتر انتشارات اسلامی.

طباطبایی، سید محمدحسین (۱۳۸۷). *زن در قرآن*، تصحیح و تحقیق: محمد مرادی، قم: هاجر.

طبرسی، رضی الدین حسن بن فضل (۱۳۹۶). *مکارم الأخلاق*، ترجمه: لطیف راشدی، تهران: صبح پیروزی. عبداللهی، حسن (۱۳۸۶). *ترجمه و شرح اشعار منسوب به فاطمه زهرا و امامان معصوم (ع) از فرزندان آن حضرت*، قم: بوستان کتاب، چاپ دوم.

کار، مهرانگیز (۱۳۸۱). *پژوهش درباره خشونت علیه زنان در ایران*، تهران: روشنگران.

کاظمی نسب، ملیحه (۱۳۹۷). *سرمایه اجتماعی زنان: حمایت اجتماعی در برابر خشونت*، تهران: بایا، چاپ دوم.

کلامی، فریناز (۱۳۷۸). *بررسی عوامل مؤثر در زن‌آزاری در یکصد مورد مراجعه‌کننده به پزشکی قانونی تبریز*، پایان‌نامه دکتری روان‌شناسی، تبریز: دانشگاه علوم پزشکی تبریز.

کلینی، ابو جعفر محمد بن یعقوب (۱۴۰۶). *اصول کافی*، تهران: دار الکتب الإسلامية، چاپ چهارم.

گیدنز، آتونی (۱۳۸۱). *جامعه‌شناسی*، ترجمه: منوچهر صبوری، تهران: نی، چاپ سوم.

مجلسی، محمد باقر (۱۴۰۳). *بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار*، بیروت: دار إحياء التراث العربی، الطبعة الثالثة.

مطهری، مرتضی (۱۳۸۲). *فقه و حقوق (مجموعه آثار)*، قم: صدرا، چاپ اول.

معینیان، نرمینه (۱۳۹۱). «تحلیلی بر خشونت علیه زنان در خانواده با نگاهی به جامعه ترکیه»، در: *زن و مطالعات خانواده*، س ۵، ش ۱۷، ص ۱۳۱-۱۴۶.

- مهری، علی؛ مهری، یدالله (۱۳۹۶). *خشونت خانگی مردان علیه زنان: علل و پیشگیری از آن بر اساس نتایج مطالعات*، تهران: سخنوران، چاپ اول.
- نادری، سمیه؛ نادری، سمیرا (۱۳۹۷). *مطالعه تطبیقی خشونت جنسی علیه زنان: مروری بر قوانین، آثار روانی/اجتماعی و شیوه‌های پیشگیری*، تهران: مجد، چاپ اول.
- نازپور، بشیر (۱۳۸۱). «همسرآزاری»، در: *پژوهش زنان*، ش ۳، ص ۲۵-۴۰.
- نوری، یحیی (۱۳۴۳). *حقوق زن در اسلام و جهان*، بی‌جا: مؤسسه مطبوعاتی فراهانی.
- نهادوندی، مریم (۱۳۸۶). «پژوهش کیفی در باب خشونت علیه زنان»، در: *مجموعه مقالات همایش زن و پژوهش*، تهران: دانشگاه تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات زنان.
- ودود، آمنه (۱۳۹۵). *قرآن و زن؛ بازخوانی متن مقدس از منظر یک زن*، ترجمه: اعظم پویازاده و معصومه آگاهی، تهران: حکمت، چاپ سوم.
- یزدخواستی، بهجت؛ شبیری، حامد (۱۳۸۷). «ارزش‌های پدرسالاری و خشونت علیه زنان»، در: *مطالعات زنان*، س ۶، ش ۳، ص ۵۵-۷۹.

Bicak, Vahit (2010). *Suc muhakemesi Hukuku*, seckin yayincilik, Istanbul.

Ilk karacan, Plnar (1996). *Aile ici siddet ve cinsel teciz*, Istanbul.

Krause, Kathleen H.; Gorden-Robert, R.; VanderEnd, K.; Yount, K. (2015). "Why Do Women Justify Violence against Wives More Often than Do Men in Vietnam?", in: *Journal of Interpers Violence*, 6: 3150-3173.

Swan, S. C.; Sullivan, T. P. (2009). "The Resource Utilization of Women Whouse Violence Inintimate Relationship", in: *Journal of Interpersonal Violence*, 24: 940-958.

References

- The Holy Quran. 2017. Translated by Baha al-Din Khorramshahi, Tehran: Friends, Eighth Edition.
- Abdollahi, Hasan. 2007. *Tarjomeh wa Sharh Ashar Mansub be Fatemeh Zahra wa Emaman Masum (AS) az Farzandan An Hazrat (Translation and Description of Poems Attributed to Fatima Zahra and Infallibles Imams)*, Qom: Book Garden, Second Edition. [in Farsi]
- Aghabeyg Luyi, Abbas; Agha Khani, Kamran. 2004. "Barresi Padideh Hamsarazari dar Shahr Tehran Sal 1379 (Investigating the Phenomenon of Spousal Abuse in Tehran in 2004)", in: *A Collection of Articles on Social Harms*, Tehran: Agah. [in Farsi]
- Bicak, Vahit. 2010. *Suc Muhakemesi Hukuku*, seckin yayincilik, Istanbul.
- Bostan (Najafi), Hoseyn. 2011. *Khanewadeh dar Islam (Family in Islam)*, Qom: Research Institute of Hawzah and University. [in Farsi]
- Chalbi, Masud. 1996. *Jameshenasi Nazm (Sociology of Order)*, Tehran: Ney, First Edition. [in Farsi]
- Deylami, Hasan. 1991. *Ershad al-Gholub ela al-Sawab (Guidance of Hearts towards Rightness)*, Qom: Sharif Razi. [in Arabic]
- Ezazi, Shahla. 2004. *Khoshunat Khanewadegi ba Zanan Kotak Khordeh (Domestic Violence with Battered Women)*, Tehran: Sali Publication. [in Farsi]
- Giddens, Anthony. 2002. *Jamehshenasi (Sociology)*, Translated by Manuchehr Saburi, Tehran: Ney, Third Edition. [in Farsi]
- Hamwad al-Tayri, Ahlam. 2015. *Al-Onf al-Osari: Mazaheroh, Asbaboh, Elajoh (Domestic Violence; Symptoms, Causes, Treatment)*, Kuwait: Ministry of Endowments and Islamic Affairs, First Edition. [in Arabic]
- Horr Aameli, Mohammad. n.d. *Wasael al-Shiah (The Means of the Shiites)*, Researched by Mohammad Razi, Beirut: Arab Heritage Revival House. [in Arabic]
- Ibn Ashur, Mohammad Taher. 1978. *Tafsir al-Tahrir wa al-Tanwir (Exegesis of Writing and Enlightenment)*, Tunisia: Tunisian Publishing House. [in Arabic]
- Ibn Babewayh Qomi (Sadugh), Mohammad ibn Ali. 1966. *Elal al-Sharae (Reasons of Sharia Rules)*, Najaf: Haydariyah Press. [in Arabic]

- Ibn Babewayh Qomi (Sadugh), Mohammad ibn Ali. 1985. *Feghh al-Reza (AS) (Jurisprudence of Imam Reza (AS))*, Qom: Al al-Bayt Foundation for the Revival of Heritage, First Edition. [in Arabic]
- Ibn Babewayh Qomi (Sadugh), Mohammad ibn Ali. 1992. *Man la Yahzoroh al-Faghih (The One Who Doesn't Have Access to a Jurist)*, Researched by Ali Akbar Ghaffari, Qom: Islamic Publication Office. [in Arabic]
- Ibn Babewayh Qomi (Sadugh), Mohammad ibn Ali. 2014. *Oyun Akhbar al-Reza (AS) (Selected Words of Imam Reza)*, Translated by Mohammad Saleh Roghani Ghazwini, Qom: Jamkaran Book. [in Arabic]
- Ibn Shobah Harrani, Hasan ibn Ali. 1997. *Tohaf al-Oghul*, Edited by Ali Akbar Ghaffari, Tehran: n.pub. [in Arabic]
- Ilk karacan, Plnar. 1996. *Aile ici siddet ve cinsel teciz*, Istanbul.
- Jalaiyan Akbarniya, Ali; Mohammadi, Mohammad Reza. 2015. "Hormat wa Keramat Zan dar Khanewadeh az Negah Imam Reza (AS) (Sanctity and Dignity of Women in the Family from the Perspective of Imam Reza)", in: *Razawi Culture*, yr. 3, no. 12, pp. 119-138. [in Farsi]
- Kalami, Farinaz. 1999. Barresi Awamel Moathther dar Zan Azari dar Yeksad Mored Morajeekonandeh be Pezeshki Ghanuni Tabriz (Investigating Effective Factors in Female Abuse in one Hundred Cases Referred to Tabriz Forensic Medicine), PhD Thesis in Psychology, Tabriz: Tabriz University of Medical Sciences. [in Farsi]
- Kar, Mehr Angiz. 2002. *Pajuhesh darbareh Khoshunat alayh Zanan dar Iran (Research on Violence against Women in Iran)*, Tehran: Roshanaran. [in Farsi]
- Kazeminasab, Maliheh. 2018. *Sarmayeh Ejtemai Zanan: Hemayat Ejtemai dar Barabar Khoshunat (Women's Social Capital: Social Protection against Violence)*, Tehran: Baya, Second Edition. [in Farsi]
- Khalili, Reza. 2002. "Mohajerat Nokhbegan, Padideh-yi Ejtemai ya Mozu Amniyat Melli (Elite Migration, a Social Phenomenon or a Matter of National Security)", in: *Strategic Studies*, yr. 5, no. 2, pp. 421-441. [in Farsi]
- Kharestani, Ismail; Seyfi, Fatemeh. 2014. "Mawane wa Rahkar-hay Tahkim Nahad Khanewadeh az Manzar Sireh wa Amuzeh-hay Razawi (Obstacles to the Consolidation of the Family Institution and Its Solutions from the Perspective of Imam Reza's (AS) Lifestyle and Teachings)", in: *Razawi Culture*, yr. 2, no. 7, pp. 107-144. [in Farsi]

- Kolayni, Abu Jafar Mohammad ibn Yaghub. 1985. *Osul Kafi*, Tehran: Islamic Books House, Fourth Edition. [in Arabic]
- Krause, Kathleen H.; Gorden-Robert, R.; VanderEnd, K.; Yount, K. 2015. "Why Do Women Justify Violence against Wives More Often than Do Men in Vietnam?", in: *Journal Interpers Violence*, 6: 3150-3173.
- Majlesi, Mohammad Bagher. 1982. *Behar al-Anwar al-Jameah le Dorar Akhbar al-Aemah al-Athar (Vast Oceans of Light Containing the Selected Narrations of the Infallible Imams)*, Beirut: Arab Heritage Revival House, Third Edition. [in Arabic]
- Mehri, Ali; Mehri, Yadollah. 2017. *Khoshunat Khanegi Mardan alayh Zanan: Elal wa Pishgiri az An Barasas Natayej Motaleat (Domestic Violence of Men against Women: Its Causes and Prevention based on the Results of Studies)*, Tehran: Sokhanwaran, First Edition. [in Farsi]
- Moiniyan, Narmineh. 2012. "Tahlili bar Khoshunat alayh Zanan dar Khanewadeh ba Negahi be Jameeh Torkiyeh (An Analysis of Violence against Women in the Family with a View of Turkish Society)", in: *Women and Family Studies*, yr. 5, no. 17, pp. 131-146. [in Farsi]
- Motahari, Mortaza. 2003. *Feghh wa Hoghugh: Majmueh Athar (Jurisprudence and Law: A Collection of Works)*, Qom: Sadra, First Edition. [in Farsi]
- Naderi, Somayeh; Naderi, Samira. 2018. *Motaleeh Tatbigi Khoshunat Jeni alayh Zanan: Moruri bar Ghawanin, Athar Rawani Ejtemai wa Shiweh-hay Pishgiri (A Comparative Study of Sexual Violence against Women: A Review of Laws, Psychosocial Effects and Prevention Practices)*, Tehran: Majd, First Edition. [in Farsi]
- Nahawandi, Maryam. 2007. "Pajuhesh Keyfi dar Bab Khoshunat alayh Zanan (Qualitative Research on Violence against Women (Qualitative Research on Violence against Women)", in: *Proceedings of the Women and Research Conference*, Tehran: University of Tehran, Women's Studies and Research Center. [in Farsi]
- Nazparwar, Bashir. 2002. "Hamsarazari (Domestic Violence)", in: *Women's Research*, no. 3, pp. 25-40. [in Farsi]
- Nuri, Yahya. 1964. *Hoghugh Zan dar Islam wa Jahan (Women's Rights in Islam and the World)*, n.p: Farahani Press Institute. [in Farsi]
- Rahimi, Mortaza. 2013. "Naghsh Rezgh Halal dar Estehkam Nahad Khanewadeh dar Sireh wa Sokhan Imam Reza (AS) (The Role of Halal Sustenance in Strengthening

- the Family Institution in Imam Reza's Lifestyle and Speech)", in: *Razawi Culture*, yr. 1, no. 2, pp. 125-146. [in Farsi]
- Rawasiyan Kashi, Somayeh. 2009. *Fasl Moshtarak Tabiz-ha: Barresi Konwansiyon Raf Tabiz alayh Zanan (Crossroads of Discrimination: A Review of the Convention on the Elimination of Discrimination against Women)*, Tehran: Shirazeh, First Edition. [in Farsi]
- Roy, Maria. 1998. *Zanan Kotak Khordeh: Rawanshenasi Khoshunat dar Khanewadeh (Battered Women: The Psychology of Domestic Violence)*, Translated by Mahdi Gharache Daghi, Tehran: Scientific. [in Farsi]
- Sadeghi, Habib; et al. 2019. "Estehkam Bonyan-hay Zendege Moshtarak dar Gofteman Razawi: Ba Motaleeh Tatbigi Jaygah Nahad Dawari dar Feghh Emamiyeh wa Ghanun Hemayat Khanewadeh (Strengthening the Foundations of Common Life in Imam Reza's Discourse: A Comparative Study of the Position of the Arbitration Institution in Imami Jurisprudence and Family Support Law)", in: *Razawi's Culture*, yr. 7, no. 27, pp. 113-141. [in Farsi]
- Sai Arasi, Iraj; Niknejad, Zahra. 2010. "Tahlil Jameshenakhti Khoshunat alayh Zanan (Sociological Analysis of Violence against Women)", in: *Behavioral Sciences*, yr. 2, no. 3, pp. 97-122. [in Farsi]
- Sarukhani, Bagher; Nawidniya, Manijeh. 2006. "Amniyat Ejtemai Khanewadeh wa Mahal Sokunat dar Tehran (Social Security of Family and Place of Residence in Tehran)", in: *Social Welfare*, yr. 6, no. 22, pp. 87-106. [in Farsi]
- Swan, S. C.; Sullivan, T. P. 2009. "The Resource Utilization of Women Whouse Violence Inintimate Relationship", in: *Journal of Interpersonal Violence*, 24: 940-958.
- Tabatabayi, Sayyed Mohammad Hosayn. 1995. *Al-Mizan fi Tafsir al-Quran (The Yardstick of the Interpretation of the Quran)*, Translated by Sayyed Mohammad Bagher Musawi Hamedani, Qom: Islamic Publications Office. [in Farsi]
- Tabatabayi, Sayyed Mohammad Hosayn. 2008. *Zan dar Quran (Women in the Quran)*, Edited & Researched by Mohammad Moradi, Qom: Hajar. [in Farsi]
- Tabresi, Razi al-Din Hasan ibn Fazl. 2017. *Makarem al-Akhlagh (Honorable Morals)*, Translated by Latif Rashedi, Tehran: Morning of Victory. [in Arabic]
- Taheri, Shahla; et al. 2012. "Barresi Mizan wa Keyfiyat Khoshunat Fiziki alayh Zanan dar Khanewadeh, Shahrestan Khodabandeh (Investigating the Amount and Quality of Physical Violence against Women in the Family, Khodabandeh City)",

مقابله با خشونت علیه زنان و امنیت بخشی به آنها بر اساس کلام و آموزه‌های رضوی / ۶۱

in: *Women and Research* (Office of Women's Affairs, Ministry of Interior), pp. 69-76. [in Farsi]

Wadud, Amina. 2016. *Quran wa Zan; Bazkhani Matn Moghaddas az Manzar Yek Zan (Quran and Woman: Rereading the Sacred Text from a Woman's Perspective)*, Translated by Azam Puyazadeh & Masumeh Agahi, Tehran: Wisdom, Third Edition. [in Farsi]

Yazdkhasti, Bahjat; Shiri, Hamed. 2008. "Arzesh-hay Pedarsalari wa Khoshunat alayh Zanan (Patriarchal Values and Violence against Women)", in: *Women Studies*, yr. 6, no. 3, pp. 55-79. [in Farsi]